

**2018-2019 GÜZ DÖNEMİ
HIST200 DERSİ
PROJE TASLAĞI**

**LÜLETAŞI MADENCİLİĞİNDEN UNESCO ADAYLIĞINA: MEHMET
BAŞSAV'IN ZANAATKARLIK HİKAYESİ**

DERS KODU: HIST200

ŞUBE KODU: 11

GRUP NO: 4

DERSİN HOCASI: İBRAHİM MERT ÖZTÜRK

GRUP ÜYELERİ:

- 1) (BEYZA NUR ADIGÜZEL, 21702315, HUKUK)
- 2) (ENES BURAK BİLGİN, 21703155, ELEKTRİK- ELEKTRONİK MÜHENDİSİĞİ)
- 3) (AYŞE GÖKÇE ÇELİK, 21702723, HUKUK)
- 4) (ZEYNEP GÖKALP, 21702066, HUKUK)
- 5) (TOLGA TALHA YILDIZ, 21702574, ELEKTRİK-ELEKTRONİK MÜHENDİSLİĞİ)

İçindekiler

Giriş.....	1
BÖLÜM 1: LÜLETAŞI NEDİR?.....	2
1.1. Lületaşının Tarihi.....	2
1.2 Lületaşının Çıkarılması, İşlenmesi ve Kullanım Alanları.....	5
1.3. Lületaşının Eskişehir için Önemi ve Lületaşı Ustaları.....	8
BÖLÜM 2: MEHMET BAŞSAV'IN HİKÂYESİ.....	9
2.1 Lületaşı ile Tanışmadan Önceki Hayatı.....	9
2.2 Çıraklıktan Ustalığa Giden Yolda Başsav ve Lületaşı.....	10
2.3. Başsav ve Lületaşı Portreleri.....	11
2.4. Başsav'ın Mesleki Hayatındaki Destekçileri.....	13
2.5 Başsav'ın Lületaşı İşçiliğine Katkısı.....	14
2.6 Başsav'ın Ödülleri ve Başarıları.....	16
SONUÇ.....	17
Kaynakça.....	18

Giriş

Eskişehir’de bir lületaş ustası olan Mehmet Başsav, elli yıllık işleme ustası sıfatına yabancı kültürlerle ilgili yaptığı eserleri sığdırmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra eserlerinde Türk kültürüne yönelerek Osmanlı padişahlarının, Mustafa Kemal Atatürk’ün ve onun silah arkadaşlarının, Kurtuluş Savaşı kahramanlarının, şairlerin ve ilerleyen süreçte yaptığı kadın kahramanların büstleriyle birlikte lületaş işçiliğinin tanınmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır.

Yaptığı portrelerle lületaşının tanınmasını sağlayan Başsav, portre işçiliğine kadar kendi imkânlarıyla, kendi evinde, lületaş atölyelerinden gelen siparişler üzerine parça başına çeşitli standartlarda ve kalıplarda pipolar yapmaktaydı. İlerleyen yıllarda, kendi iş yerini açtığı çarşıda, iş imkânını daha da büyüttü ve ihraç edilmek üzere pipolar yaptı. Bu süreç içinde, Başsav, kendi iş yerinde birçok çırak çalıştırmaya ve onlara deneyimlerini aktarmaya çalışarak usta-çırak ilişkisinin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Çalışmalarıyla birlikte Eskişehir’de lületaş işçiliğine karşı duyulan ilginin artmasının yanında ekonomik anlamda da yaptığı büstler aracılığıyla Eskişehir ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca, büstler ve portrelerin fotoğraflarla sergilenmesi adına açılan sergilerde, lületaş işçiliği ile sanatçılar ile sanatseverlerin ortak paydada buluşmasını sağlamıştır. Sergilerin farklı şehirlerde açılmasıyla birlikte ülke genelinde lületaşına karşı farkındalık artmıştır.

BÖLÜM 1: LÜLETAŞI NEDİR?

Lületaşı, Alman ve İngilizlerin “Meerschaum” (deniz köpüğü) olarak adlandırdığı, halk arasında aktaş, patel denen, magnezyum hidrasilikat bileşiminde bir sepiyolit türü madendir. Türkiye Dünya’daki lületaşı rezervlerinin %70’ine ve en kaliteli kısmına sahiptir¹. Türkiye’de lületaşı madeninin çıkarıldığı yöreler genellikle Eskişehir civarında toplanmıştır, başka bir deyişle lületaşının tarihi Eskişehir’den kökenlenir ve oradan Dünya’ya yayılır.

1.1. Lületaşının Tarihi

Lületaşına dair ilk buluntular MÖ 3000 yıllarına dayanır. Bu dönem Erken Bronz Çağı olarak bilinir ve Eskişehir Demirci Höyük’te gerçekleştirilen kazı araştırmaları lületaşına benzeyen madenlerin bu çağdan itibaren bilindiğini ve bu madenin insan eliyle işlendiğini gösterdi². 1999’dan 2002’ye kadar yapılan Çavlum Nekropol Kurtarma Kazılarında da MÖ 1700 yılına ait bir lületaşı eşya bulundu. Bu eşya küçük bir kızın mezarından çıkan lületaşından yapılmış bir mühürdü³. MÖ 1800-2000 yıllarda, yapılan kazılardan anlaşıldığı üzere, lületaşı çıkarıldığı yöreden, Eskişehir’den, uzaklara taşınarak farklı kültürlerde de hayat bulmuştur. Kafkasya ve bazı Asya topluluklarında Kurgan adı verilen, Kralların anıt mezarlarında lületaşından döşemeler bulunması lületaşının yayılmasına bir örnektir⁴. İnsanlığın bu kadar erken dönemlerinde önemli insanların hayatında ve ölümünde, bulunan bu taşın yazılı kaynaklarda ele alınması, bulunuşuna göre daha geç zamanlarda gerçekleşmiştir.

Lületaşının ilk yazılı olarak bahsedilmesi Arap gezgin El Herifi’nin 1173’te Eskişehir’i Seyahatnamesinde anlatmasıyla başladı. Bundan sonra gelen ilk yazılı kaynaklarsa 1240 yılında Sanskritçeden Uygur Türkçesine çevrilen Turfan Belgelerinde bulundu. Bu belgelerde lületaşından “Taloy Köfigi” olarak bahsedilir ve bu taşın tozunun göz ve kulak rahatsızlıklarına iyi geldiğinden

¹ Nuran Taşlıgil, Güven Şahin, “Doğal ve Kültürel Özellikleri ile Lületaşı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16 (2011): 444.

² Talat Ünersoy, “Lületaşı Sevgi Taşı”, *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 15.

³ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler* (Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 18.

⁴ Talat Ünersoy, “Lületaşı Sevgi Taşı”, 15.

bahsedilir⁵. Çağatay Türkçesinde Taloy deniz, Köfigi köpüğü demektir, taşın bu ismi yunan mitolojisindeki güzellik ve aşk tanrısı Venüs'ün deniz köpüğünden doğmasından dolayı verilmiştir.

Lületaş denince akla ilk gelen ürünlerden biri pipodur. Çünkü lületaşının dünyada tanınmasında tütün ürünlerinin büyük etkisi vardır. Tütünün ilk olarak Mısır'da dini ritüelleri gerçekleştirme amaçlı kullanılırken Asya'da tedavi amaçlı kullanılmıştır⁶. Ama günlük kullanılan tütünün kaynağı Amerika'dan gelen tütündür. Tütün varlığı her coğrafyada her kültürün kendine has bir tütün kültürü oluşturmaya sebep olmuştur. Her kültür kendine ait bir içim tekniği oluşturur, buna pipo, nargile, puro ve sigara gibi çeşitli örnekler verilebilir. Osmanlı ise bir pipo türü olan Çubuk pipo türünü benimser. Bu tür pipolarda ağızlık çıkarılıp takılabilen bir ahşap bir malzemeden olur, tütün hazneleri, lüle de denir, ise genellikle kilden yapılır⁷. Avrupa'nın lületaşından yapılan pipoları tanınması 1683 yılında II. Viyana Kuşatması sırasında ellerinde lületaşından yapılan pipolar bulunan yeniçerilerin Viyanalılar ile etkileşimi ile oldu. Lületaşının tütün içiminde sağladığı rahatlıktan dolayı lületaşının uluslararası ünü ve statüsü yükseldi. 1699 yılında Karlofça Anlaşması ile Balkanlarda gücünü arttıran Avusturya, lületaşından yapılan pipoların kalitelerini diğer ülkelerle paylaştı. Sonucunda Rusya gibi büyük devletlerde insanların sosyal statüleri kullandıkları pipo türüne göre belirlenir oldu, misal olarak lületaş pipo sadece subaylar ve aristokratlar tarafından kullanılırdı⁸.

Gittikçe artan lületaş pipo talebi, Avusturya'yı Osmanlı'dan hammadde alma yoluna götürdü. Bunun sonucunda üç yüz yıl devam edecek lületaş ihracatı başladı. Yüksek oranda lületaş ihracatı Eskişehir'de hem gelişmelere hem de bazı gerilemelere yol açtı. Demiryolu vasıtaları Eskişehir'e varmadan önce lületaş deve kafileleri ile Eskişehir'den önce İznik'e, oradan İstanbul'a ve Avrupa'ya geçip Belgrad ve Budapeşte'ye dağıtılır ve Avusturya'nın Başkenti Viyana'da toplanırdı⁹. Ulaşımı ve ticareti kolaylaştırmak için demiryolu kuruldu, ama artan ihracat sonucu

⁵ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 18.

⁶ Talat Ünersoy, "Lületaş Sevgi Taşı", 15.

⁷ Talat Ünersoy, "Çubuk'tan Pipo'ya Lüle'taşı," *Eskişehir Ticaret Odası* 99 (2006): 81.

⁸ Talat Ünersoy, "Çubuk'tan Pipo'ya Lüle'taşı," 83.

⁹ Cengiz Tekin, *Lületaşının Ekonomik Analizi* (Eskişehir: Eskişehir Sanayi Odası Yayınları), 35.

yerel lületaş ustaları mesleklerini yapamaz oldu. Lületaşının alınıp satılması devlet denetimi altına alındı. Sadece ihraç edilen lületaş madeni, Osmanlı'nın sadece lületaş çıkarılması hakkında gelişme göstermesine yol açtı¹⁰. Lületaşını herhangi bir sanatsal işleme sokmadan ihracata hazırlamaya saykal yöntemi denir. 1877'de patlak veren doksan üç Osmanlı – Rus Harbi Balkanlarda Osmanlı nüfusunu azalttığı gibi lületaş ticaret yollarında güvenlik sorunlarına sebep oldu¹¹ ama 1893 yılında Avrupa ile lületaş ticareti arttı, hatta sektörde makinalaşmaya gitmek için Avrupa'dan ithal makineler alındı¹². I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı gazete haberlerinde ise lületaş pazarının Osmanlı dışı odaklı olmasından yakınıyor¹³. Osmanlı topraklarında bir pazar oluşturmak için haberlerde düşünce yazılarına yer verilirken madencilğin, özellikle lületaş gibi bir madenin çıkarılmasının diğer meslekler gibi Osmanlı'nın geleceği için önemli olduğundan bahsedilmiştir¹⁴.

I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle lületaş ihracatı tamamen durdu¹⁵. 1920 yılında Eskişehir'de savaş sonrası lületaş pazarını canlandırma faaliyetleri baş gösterdi. Bu faaliyetlerin başında Ali Osman Denizköpüğü önemli rol almıştır¹⁶. 1927 yılında Eskişehir'de bulunan lületaş ocaklarında yeni neslin lületaş işlemeciliğine heves göstermemesi sektörde çirak yetişmemesine dolayısıyla lületaş pazarının Türkiye dışına yönelik olmasına sebep oldu. Lületaşının Türkiye'de pazarının olmaması sonucu lületaş ustalarına daha az iş imkânı oluştu. Nihayetinde çıkarılan lületaşının büyük çoğunluğu ihracat yoluyla Avusturya'ya gönderildi¹⁷. 1960 yıllarında saykalcılık, yani ham lületaşını temizleyip ihraç etmek için hazırlama mesleği yaygınlaştı. 1970'lerin sonlarına doğru lületaş ustaları lületaşının Türkiye sınırları içinde kalması için mücadele verdiler ve sonucunda

¹⁰ Şehabeddin Tosuner, "Prof. Dr. Cengiz Tekin ve Lületaşımızın Analizi," *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 13.

¹¹ Talat Ünersoy, "Çubuk'tan Pipo'ya Lüle'taşı," 84.

¹² Mehmet Konukcu, Yasemin Kızılyer, Hilal Delikulak, Gamze Topal, "Osmanlıca Gazetelerde Lületaş Üzerine Yazılar," *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 3.

¹³ Mehmet Konukcu, Yasemin Kızılyer, Hilal Delikulak, Gamze Topal, "Osmanlıca Gazetelerde Lületaş Üzerine Yazılar", 3.

¹⁴ Mehmet Konukcu, Yasemin Kızılyer, Hilal Delikulak, Gamze Topal, "Osmanlıca Gazetelerde Lületaş Üzerine Yazılar", 3.

¹⁵ Talat Ünersoy, "Çubuk'tan Pipo'ya Lüle'taşı," 84.

¹⁶ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 21.

¹⁷ Mehmet Konukcu, Yasemin Kızılyer, Hilal Delikulak, Gamze Topal, "Osmanlıca Gazetelerde Lületaş Üzerine Yazılar", 7-8.

1968 yılında lületaşının yurtdışına ihracatı yasaklandı¹⁸. Bu gelişme ile Türkiye’de bulunan ustalar hammaddeleri elinde tuttu hem de Türkiye’de lületaşı işlemeciliği gelişti ve kendi pazarını oluşturdu. Tabi bu gelişmelerin hiçbiri bir anda olmadı. 1989 yılında “Beyaz Altın Festivali” adı altında önce Avusturya’da bir lületaşı sergisi açıldı, bu şekilde lületaşının ünü yeniden yayıldı. Sonrasında lületaşının pazarını canlandırmak için aynı yıl Eskişehir’de Türkiye’nin ilk lületaşı sergisi açıldı ve lületaşı heykelcilik yarışması yapıldı¹⁹. Sektörde çırak yetişmemesinden hayıflanılan ustalar fikirlerini Eskişehir Valiliğine belirtti ve Türkiye’de bir ilk olan Lületaşçılık Sanayi Okulu açıldı²⁰. Ama alt yapı yetersizliğinden açılan Lületaşı Sanayi Okulları kapatıldı²¹. Festivaller 1993 yılına kadar her sene yapıldı. “Beyaz Altın Festivali” Türkiye’de lületaşı sektöründe nelerin eksik olduğunu ve bu eksiklerin giderilmesi için neler yapılması gerektiğine dair önemli bilgiler verdi. Lületaşının ne kadar eskiye dayandığına dair kazı çalışmaları yapıldı (1999-2002 Çavlum Nekropol Kurtarma kazısı)²². Şu an lületaşının Dünya genelinde pazarı var ve hammaddeleri büyük bir kısmı Türkiye’de olduğu için lületaşı sadece Eskişehir için değil aynı zamanda Türkiye içinde önemli bir maden konumundadır.

1.2 Lületaşının Çıkarılması, İşlenmesi ve Kullanım Alanları

Lületaşı, Magnezyum (Mg) ve Hidrosilikat içeren bir madendir. Lületaşı madenine ulaşmak için ocaklar açılır. Sulu ve kuru ocak olmak üzere iki tip ocak bulunur. Sulu ocakların dibinde su birikebilir, biriken bu su çalışmayı zorlaştırır. Lületaşının toprak altında nerede bulunduğunu kestirmek kolay değildir. Ancak lületaşı ocağı bölgelerinde yaşayan köylüler toprağın bazı özelliklerine bakarak ocakların yerini tahmin ederler²³. Ocaklar açıldıktan sonra hem ocak içine ulaşımı sağlamak hem de yukarıya verilecek taş, toprak ve suyu taşımak için makaralar kurulur²⁴. Lületaşına ulaşmak için bazen bu makaralarla 150 metre derinliğine kadar inilmesi gerekirken

¹⁸ Şehabeddin Tosuner, “Mehmet Başsav Lületaşımızı Anlattı,” *Eskişehir Sanat* 56 (2012): 14.

¹⁹ Aysel Çağırın, *Beyaz Altın Festivali*, 7.

²⁰ Aysel Çağırın, *Beyaz Altın Festivali*, 9.

²¹ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 22.

²² Talat Ünersoy, “Lületaşı Sevgi Taşı”, 15.

²³ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaşı,” *Sanat & Tasarım Dergisi* 8 (2015): 1 – 31.

²⁴ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 18.

yüzeye yakın lületaşları bulmak da mümkündür²⁵. Lületaşı, toprak içinde yumuşak bir haldedir, kirli beyaz bir renge sahiptir²⁶. Diğer madenlerden farklı olarak damarlar halinde değil, toprak içerisinde yumrular halinde bulunur²⁷. Bu yumrulara halk arasında “yolak” da denir. Yumrular halinde bulunan lületaşını çıkartmak için temelde iki yöntem kullanılır. Bu yöntemlerden birincisi “çıkırık” yöntemidir. Çıkırık yöntemi kullanılırken toprakta 1.5 – 2 metre çapında bir çukur açılır. Bu işlem tamamen insan gücüyle gerçekleşir, kazma ve karpit lambası kullanılır. Lületaşı yumruları yukarıya çıkarılırken asansör yerine çıkırık ve kova kullanılır²⁸. 1960 sonrasında ocaklar modernleşmiş ve çıkırık yönteminden farklı olarak “skip” yöntemi kullanılmaya başlanmıştır²⁹. Skip yöntemi uygulanırken çok daha geniş kuyular kazılır. Kovalar motorlarla kuyulara indirilir. İşçiler çıkırık yöntemine göre daha rahat şartlarda çalışır³⁰.

Lületaşı çıkarıldıktan sonra kalitesine göre beş sınıfa ayrılır. Bu sınıflar sarı malı, birim birlik, parçal pamuklu, daneli dökme ve çeltiz dökmedir³¹. Ardından sınıflara ayrılan lületaşının işlenmesine geçilir. Lületaşının işlenmesi yarı mamul ve mamul hâle getirme olmak üzere iki aşamada gerçekleşir. Lületaşı yarı mamul hâle getirilirken öncelikle çırpma işlemi uygulanır. Bu işlem sürecinde işlenecek olan lüle taşı sivri ağızlı bir çekiçle seçilir³². Ardından saykal işlemine geçilir. Saykal, lületaşını temizleme işlemidir. Yer altından çıkarılan ham lületaşı, “tahra” adı verilen satır benzeri bir bıçakla toprağından arındırılır. Daha sonra “arış” adı verilen bir bıçakla lületaşının kabası alınır. Perdahlama işleminde keskin ve ince bir bıçakla taş düzeltilir³³. Geriye taşın tandırılanması ve parlatılması kalır. Tandırılama işlemi yapılırken kış aylarında sobalardan faydalanılırken yaz aylarında lületaşının güneş altına serilmesi yeterli olur. Günümüzde tandırılama işlemi yapılırken elektrikli ocaklardan da istifade edilmektedir. Lületaşı tandırlandıktan sonra yünlü

²⁵ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaşı”, 12.

²⁶ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 24.

²⁷ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaşı”, 9.

²⁸ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 26.

²⁹ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaşı”, 9.

³⁰ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaşı İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 24.

³¹ Aysel Çağırın, *Beyaz Altın Festivali*, 7.

³² Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaşı”, 15.

³³ Şehabeddin Tosuner, “Mehmet Başsav Lületaşımızı Anlattı”, 14.

bir bez yardımıyla ovulur ve bu sayede perdahlamanın yok edemediği çizgiler yok edilir, bu işleme “ıslak aba” denir. Bu işlemin ardından lületaş yünü bir bez vasıtasıyla ovulur³⁴. Daha sonra lületaş balmumuna yatırılmış bir bezle tekrar ovulur. Ardından lületaş boyutuna ve kalitesine göre sınıflandırılır, pamuklara sarılarak sandıklarda muhafaza edilir³⁵.

Yarı mamul hâle getirilen lületaş, bazı teknikler yardımıyla mamul hâle getirilerek tüketiciyle buluşturulur. Bu tekniklerden ilki kabartma tekniğidir. Bu teknikte “sıyrığı” adı verilen bir işleme bıçağı kullanılır. Sıyrığı yardımıyla kaş, göz, kulak, saç gibi motifler şekillendirilir. Bir diğer süsleme tekniği ise freze ile süslemedir. Çiçek motiflerinin ve bezemelerin yapılmasında kullanılan bu yöntemde “freze” adı verilen ve elektrikle çalışan bir aygıt kullanılır. Lületaşını süslemek için kullanılan bir başka yöntem ise balmumunda bekletmedir. Lületaş sıcak ve saf balmumu karışımında 10 – 20 dakika bekletilir. Balmumunda bekleyen lületaş koyu sarı bir renk alır. Yakma tekniği de lületaşının süslenmesinde kullanılır. Lületaş yandığında kahverengi bir renk alır. İstenen rengin koyuluğuna göre yakma süresi değiştirilebilir. Yakma işlemi bittikten sonra lületaş tekrar balmumu içerisinde bekletilmelidir. Son olarak lületaş ebru ile boyanarak süslenebilir. Bu işlem sürecinde lületaş ebru kâğıdına sarılır ateşte ısıtılır. Bir süre sonra kâğıt üzerinde bulunan renkler lületaşının yüzeyine geçer³⁶.

Lületaşının çeşitli kullanım alanları mevcuttur. Pipo yapımı, lületaşının kullanım alanlarından birisidir³⁷. Tütün içmeyi kolaylaştırmak ve pipolara estetik bir görünüm kazandırmak için lületaş kullanılır³⁸. Ayrıca lületaş nikotini emme özelliğine sahiptir. Bu özelliği de tütün kullanmak için ara malzeme olmasının başlıca sebeplerindendir. Lületaşının bir diğer kullanım alanı ise takı yapımıdır. Lületaş, yumuşak bir malzeme olması hasebiyle rahatlıkla işlenebilir. Kuyumculuk ve takı sektörünün ileri gelenleri bu sektörde kullanılmak üzere farklı bir malzeme arayışına girmiştir. Lületaş bu arayışa çözüm üretecek potansiyele sahiptir. Bunun yanında lületaş doğrudan takı

³⁴ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaş”, 9.

³⁵ Talat Ürersoy, “Çubuk’tan Pipo’ya Lületaş”, 81.

³⁶ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 39.

³⁷ Ertuğrul Algan, “Eskişehir’de Lületaş”, 13.

³⁸ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*, 39.

maddesi olmak yerine ara malzeme olarak da kullanılabilir. Rahat işlenebilirliği lületaşının modellemede kullanılmasına olanak sağlayacaktır. Lületaş bu alanda kullanılmaya başlanırsa model mumunun yerini alma potansiyeline sahiptir³⁹.

1.3. Lületaşının Eskişehir için Önemi ve Lületaş Ustaları

Lületaş Eskişehir ve Türkiye için çok önemli bir yere sahiptir. Sadece Eskişehir yöresinde çıkan bu maden Türkiye için önemli bir döviz kapısıdır⁴⁰. 18. yüzyılın başından itibaren lületaş Eskişehir halkının geçimini sağlaması için bir ekmek kapısı olmuştur⁴¹. 2003 yılı verilerine göre lületaşının Türkiye ihracatına yaptığı katkı 917,440 ABD Doları olmuştur⁴². Lületaşının Eskişehir için önemli olmasının bir diğer sebebi de şehrin turizmine olan katkısıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi Beyaz Altın Festivali, şehirdeki lületaş pazarının canlandırmak ve lületaşını tanıtmak amacıyla yapılmıştır. 1989'dan 1993'e kadar her sene yapılan bu festivallerin sonucunda Eskişehir hem ülke dışında hem de Türkiye genelinde adını duyurmuştur. Ayrıca Eskişehir'de açılan lületaş müzeleri de şehrin turistik potansiyelini arttırmıştır⁴³.

Lületaş işlemeciliğinde bilinen ilk ustalar 19. yüzyıla dayanır⁴⁴. Bu ustalardan en çok bilineni Avamiloğlu Ahmet'tir. Lületaşının bu zamanlarında ustalar lületaşını sadece ihracat için hazırlamışlardır. Sonrasında gelen savaşlar sonucunda lületaş ihracatının azalması, lületaş ustalarının işçiliklerini geliştirmesini sağlamıştır. Cumhuriyet döneminin ilk lületaş ustalarından olan Ali Osman Denizköpüğü, Eskişehir'de bu sanatın pazarlanmasıyla ilgili ciddi çalışmalarda bulunmuştur⁴⁵. Yakın zamanda hayatını kaybeden İsmail Özer, Artist İsmail olarak da bilinir ve Şahin Özyüksel, lületaş işlemeciliğini bir başka boyuta taşımıştır. Bu ustaları diğer ustalardan

³⁹ Metin Çakır, "Lületaşına Kuyumculuk Sektöründe Yeni Kullanım Alanı" *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 13.

⁴⁰ Necdet Tunçdilek, "Lületaş," *Türkiye Coğrafya Kurumu Dergisi* (1955): 97.

⁴¹ Talat Ünersoy, "Çubuk'tan Pipo'ya Lületaş," *Eskişehir Ticaret Odası* 99 (2006): 82.

⁴² Ertuğrul Algan, "Eskişehir'de Lületaş," *Sanat & Tasarım Dergisi* 8 (2015): 12.

⁴³ Nuran Taşlıgil, Güven Şahin, "Doğal ve Kültürel Özellikleri ile Lületaş," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16 (2011): 452.

⁴⁴ Şehabeddin Tosuner, "Mehmet Başsav Lületaşımızı Anlattı," *Eskişehir Sanat* 56 (2012): 13.

⁴⁵ Nazife Dudaş, Melda Özdemir, *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler* (Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012), 21.

ayırır yönleri figürlü, konusu olan çalışmalar yapmaları ve yaptığı işlerde özgün olmalarıdır⁴⁶. Mehmet Başsav da hala hayatta olan ve lületaşının önemli temsilcilerinden biridir.

BÖLÜM 2: MEHMET BAŞSAV’IN HİKÂYESİ

Mehmet Başsav, hala süregelen meslek hayatının elli beş yılına dört yüzden fazla büst ve portre sığdırmış olan, sanat eserlerinde farklı kültürlerden imgelere yer vermek adına çeşitli ülkelerin devlet büyüklerinin, şairlerinin ve toplumda iz bırakmış sanatçıların portrelerini yapan ve bu bağlamda, Eskişehir’in kültürel ve ekonomik değerlerine katkıda bulunmuş bir sanatkârdır ⁴⁷.

2.1 Lületaş ile Tanışmadan Önceki Hayatı

Elli yedi yıldan beri lületaş portre sanatçısı olarak meslek hayatını sürdüren ve Eskişehir’in bilinen lületaş ustalarından biri olan Mehmet Başsav, 1944 yılında Eskişehir’de doğdu.⁴⁸ Ekonomik kaygılarla başlayan ve zanaatkârlıktan sanatkârlığa uzanan meslek hayatına 1962 senesinde başladı. Eğitim hayatı sanat ortaokulunda başlayan Başsav, ekonomik sıkıntılar dolayısıyla bu tahsiline devam edemedi. Lületaş ile tanışmadan önce ailesine bakmak amacıyla hamallık ve hurda uçak parçalama gibi işlerle kazanç sağlamaya çalışan Başsav, hocasının kendisine çıraklık teklif etmesiyle beraber lületaş zanaatı ile tanıştı. ⁴⁹

Başsav, lületaş zanaatını çırak olarak öğrenmeye başlamadan önce ve bu süreç içinde lületaş madenlerinde, maden işçisi olarak da görev yaptı. Lületaş madenlerinde edindiği bu deneyim ona, lületaşının hammaddesini daha iyi tanıma ve daha etkin kullanma fırsatı verdi. Buna ek olarak, lületaş çıraklığından önce, demircilik ve kaynakçılık mesleğiyle de uğraşan Başsav, bu meslekten de ileride sanatı adına faydalı olacak el becerileri edindi. Lületaş ile tanışmadan önceki hayatında,

⁴⁶ Şehabeddin Tosuner, “Şahin Özyüksel’i ve Artist İsmail’i Kaybettik,” *Eskişehir Sanat* 56 (2012): 3.

⁴⁷ “55 Yılda 400 Büst”, *Eskişehir Anadolu*, 8 Temmuz 2016.

⁴⁸ “Yarım Asrı Aşan Lületaş Ustası”, *Sabah*, 14 Nisan 2015.

⁴⁹ Enise Yangın, Özden Candemir (Yön.), *Yaşamın Sesleri Yüzleri Bire Bir*, 2007.

akademik anlamda bu konuya yönelik bir eğitim alamayan Başsav, özellikle anatomi bilgisi gibi portre sanatı için önemli olan bilgileri, kendiliğinden, bu sanatı icra ederken öğrendi. ⁵⁰

2.2 Çıraklıktan Ustalığa Giden Yolda Başsav ve Lületaşı

Başsav, lületaşı işlemeciliğine, mahallesindeki lületaşı ustası Hüseyin Yanık'ın yanında çırak olarak çalışarak başladı. Bu dönemde askere gidip geldikten sonra, 1967 senesinde, 56. sırada Lületaşı Derneğine kayıt oldu ve böylelikle lületaşı işlemeciliği mesleğine resmen dâhil oldu. Çıraklıktan ustalığa uzanan mesleki hayatında, ustasından öğrendiklerinin kendisine bu yolda çok şey kattığını ve usta-çırak ilişkisinin bu meslek için ne kadar önemli olduğunu, Başsav şu şekilde açıkladı: “Hüseyin Yanık ile birlikte lületaşı çalışmalarını öğrendiğim zamanlarda, bana bütün bildiklerini anlattı ve benden hiçbir şeyi ‘mesleki sır’ diyerek saklamadı. Ustasının çırağına böyle bir heves ve ilgiyle yaklaşması, lületaşı gibi zanaatların gelişmesinde ve özgünleşmesinde oldukça temel bir etkiye sahiptir.” ⁵¹

Başsav, 1970 senesine kadar, kendi imkânlarıyla, kendi evinde, lületaşı atölyelerinden gelen siparişler üzerine parça başına çeşitli standartlarda ve kalıplarda pipolar yapmaktaydı. 1967 senesinde, kendi iş yerini açtığı çarşıda, iş imkânını daha da büyüttü ve İstanbul'da pipo ihraçcısı olarak işlev gören *Hayım PINHAS* firmasının siparişleriyle, ihraç edilmek üzere pipolar yaptı. Bu süreç içinde, kendi iş yerinde birçok çırak çalıştırmaya ve onlara deneyimlerini aktarmaya çalıştı. Fakat yeteneğini ve hevesini bu dar alanda tam olarak sergileyemediği düşünülen Başsav, 1970li yıllarda içinde bulunduğu lületaşı camiası ve ustası tarafından portre yapma sanatına teşvik edildi. O zamandan başlayarak zanaat olarak icra ettiği lületaşı işlemeciliği, kendi yeteneklerini ve gözlemlerini de dâhil ettiği bir portre sanatına dönüştü. 1969'da, altı ay boyunca bir hava albayı olan Gültekin Çağlar'da aldığı çamur heykeltıraş kursları ile de işlemeciliğine sanatsal bir bakış

⁵⁰ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gököl, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁵¹ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gököl, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

açısı katabileceğine inanan Başsav, meslek hayatına portre sanatı ile devam etti. Söz konusu portre sanatı, bir zanaattan öte olduğu için sipariş alabilmek için daha fazla reklama ve daha fazla yerel desteğe ihtiyacı olan Başsav'ın bu noktada yardımına Eskişehir Büyükşehir Belediyesi yetiştirdi. Eskişehir Büyükşehir Belediyesinin de yardımlarıyla, Başsav, daha büyük ve yeni çalışmalarına daha elverişli bir atölye açtı. Ayrıca, bu yerel destek sonucu, çalışmalarını hem Eskişehir genelinde hem de Türkiye genelinde duyurdu. Yaptığı çalışmaların duyulması ve takdir edilmesi, Başsav'ı portrelerinde farklı kültürel motifler kullanmaya ve evrensel değerler ile milli değerler arasında bir homojenlik sağlayıp sanatına aktarmaya teşvik etti.⁵²

Başsav'ın, lületaş portre sanatında kazandığı bu başarılar ve geliştirdiği bu yeni bakış açısı; kendisine, memleketi olan Eskişehir'e ve genel olarak Türkiye'nin kültürel zenginliğine katkıda bulundu. Yaptığı portre çalışmaları ile yurt dışının da ilgisini çeken Başsav, lületaşının hem hammadde olarak hem de işlenmiş bir sanat eseri olarak ihraç edilmesine büyük katkılar sağladı. Bu katkılarının en büyük somut örneklerinden biri de şu gazete haberinde açıklanmaktadır: “ Eskişehir denince ilk akla gelen, özellikle yabancı turistlerin büyük ilgi gösterdiği lületaş yılda yurda yaklaşık bir milyon dolarlık döviz sağlıyor.”⁵³ Yani, Başsav'ın çiraklıktan ustalığa uzanan mesleki hayatında, kendini hem teknik açıdan hem de kültürel açıdan farklılaştırması ve zenginleştirilmesi, sadece şahsına bireysel bir katkı sağlamaktan öteye geçti ve Eskişehir adına da büyük katkılar sağladı.

2.3. Başsav ve Lületaş Portreleri

Elli yedi yıllık lületaş dünya portre sanatçısı olan Mehmet Başsav, yıllardır süren portre çalışmalarına, yirmi altı yaşındayken, o zamanın lületaş ustalarının Başsav'a Amerika'dan ve Rusya'dan sipariş almasını önermeleri ile başladı. Böylelikle daha yirmi altı yaşındayken

⁵² Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁵³ “Eskişehir'in Ünlü Lületaş Yurda Yılda 1 Milyon Dolarlık Döviz Sağlıyor”, Eskişehir Anadolu Reklamı, 14 Aralık 1998.

Amerika'dan Kızılderili portreleri gibi siparişler alan Mehmet Başsav, hazırladığı portrelerin karşılığını olduğu gibi aldığını ve o günden sonra lületaşlı çalışmalarına sürekli portrelerle devam ettiğini belirtmektedir.⁵⁴

Lületaşlı sanatçılığına Hüseyin Yanık'ın yanında çırak olarak başlayan Başsav, portre çalışmalarına geçtikten sonra dünyaca ünlü isimlerin portrelerini yapan ve Artist İsmail olarak bilinen lületaşlı ustası İsmail Özel ile çalışmalarını devam ettirdi.⁵⁵ Portre yapmaya başladıklarında Artist İsmail'i "yarı ustam" olarak tanımlayan Başsav, daha sonra yaptığı portreleri Artist İsmail'e gösterdi ve zamanla ondan daha yapıcı eleştiriler ve tavsiyeler alarak kendini geliştirdi. Böylelikle portre çalışmalarında izlediği yolları bir bakıma İsmail Özel'e borçlu olan Başsav, bu işin gerçekten yetenek istediğini ve çok titiz davranılması gerektiğini de eklemektedir. Bir portre için çeşitli zaman aralıklarında çalışmaktadır ancak ortalama olarak bir ya da bir buçuk hafta gibi bir süre gerekmektedir.⁵⁶

Ünlü lületaşlı ustası 1992 yılına kadar genellikle Amerika, İngiltere ve Çin kültürü üzerine portre çalışmaları yaptı. Eski ABD başkanı Bush, Churchill, Yeltsin, Mozart, Shakespeare, Einstein, Prenses Diana, Cleopatra, Homeros ve daha birçok ünlü ve yabancı ismin portrelerini yaptı ve bunları ait oldukları yabancı ülkelere ve kişilere gönderdi. Yabancı kültürlerle bu denli içli dışlı olduktan sonra Başsav, Türk kültürüne yönelmeyi tercih etti.⁵⁷

Öncelikle, Anıtkabir'deki bir generali ziyaret edip kendi lületaşlı çalışmalarından bahsetti ve Anıtkabir'de bulunan paşaların ve daha sonraki yıllarda ise Kurtuluş Savaşı'nda mücadele vermiş kadın kahramanların fotoğraflarını çekmek için izin istedi. Gerekli izinleri alınca seneler içinde çektiği fotoğraflardan yararlanarak başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere İsmet İnönü, Kazım Karabekir, Fevzi Çakmak, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Fahrettin Altay gibi isimlerin lületaşından

⁵⁴ Şehabeddin Tosuner, "Lületaşımızın Portre Ustası Mehmet Başsav," *Güncel*, 22 Mayıs 2014.

⁵⁵ Eyüp Kelebek, "Yarım Asırlık Lületaşlı Ustası Mehmet Başsav," *Posta Eskişehir*, 24 Eylül 2011.

⁵⁶ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökarp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁵⁷ "Taşa Hayat Veriyor", *Milli İrade*, 29 Nisan 2003.

portrelerini yaptı. Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Fatih Sultan Mehmet, Yıldırım Bayezid gibi ünlü Osmanlı padişahlarının da içinde yer aldığı bir Osmanlı padişahları da koleksiyonuna ekledi. Bu portrelerden sonra Başsav'ın çevresinin kadın kahramanların da portrelerini görmek istediğini belirtmesi üzerine Başsav; Erzurumlu Kara Fatma, Halide Edip Adıvar, Gazi Ayşe Çavuş, Nezahat Onbaşı, Tarsuslu Kara Fatma ve Çete Emir Ayşe gibi kahramanların büstlerini de Eskişehir'de bulunan kendine ait sanat galerisinde sergilemeye başladı.⁵⁸

Ayrıca Malhatun, Nene Hatun ve Zübeyde Hanım gibi ünlü kadınların da portreleri bu sergi içinde zamanla yerlerini aldı. “Kazandığımız paranın bir kısmını ekmeğe, suya ayırdıysak bir kısmını da böyle portre yapmaya ayırdık.” diyen Başsav, yaptığı lületaş portrelerinin asıllarını satmadı ve kendisi müzesinde toplamayı tercih etti.⁵⁹

Başsav, Eskişehir Odun Pazarı'nda açtığı müzeyi zaman zaman amirallerin, generallerin veya rektörlerin de gezdiğini ve ufak tefek hatalar gördüklerinde hemen söylediklerini ve bu sebeple bu tür durumlarla karşılaşmamak adına çalışmalarına başlamadan önce detaylı araştırma yaptığını ve yaptığı her çalışma için çok çaba gösterdiğini söylemektedir. İnternette, Atatürk'ün koltukta oturduğu bir fotoğrafının Gülcemal Gemisi'nde çekildiği yazmakta ancak yaptığı araştırmalarla bunun aslında Savarona Gemisi olduğunu fark eden lületaş ustası, bu şekilde çalışmalarına gerekli özeni göstermeye ve müzeyi ziyaret edenlere yaptığı araştırmalar sayesinde portrelerin sahipleri hakkında bilgi vermeye özellikle dikkat etmektedir.⁶⁰

2.4. Başsav'ın Mesleki Hayatındaki Destekçileri

Mehmet Başsav'a elli yedi yıllık lületaş sanatçılığı hayatında desteğini hiçbir zaman esirgememiş en önemli kişi eşi olan Günseli Başsav'dır. Lületaş sanatçılığıyla eşi sayesinde tanışan

⁵⁸ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁵⁹ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁶⁰ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

Günseli Başsav, öncelikle yaptığı her çalışmada eşine moral kaynağı olmuş ve hiçbir eserini gereksiz bulmamış, aksine eşinin hayatı boyunca yaptığı bütün çalışmaları kendi eseri gibi benimsemiş ve gerektiğinde portreler hakkında eleştiride de bulunmuştur. Yabancı dillerde konuşabilmek, yazılabilmek ve müşterilerle anlaşabilmek adına dil kurslarına gitmiştir, bu sayede Mehmet Başsav'ın sekreterliği ve menajerliği rollerini de üstlenmektedir. Aynı zamanda ortaya konulan eserlerin daha çok kişiye ulaşması adına replikaları almakta ve çoğaltmakta büyük faydaları olmuştur.⁶¹

Eskişehir Belediyesi de Başsav'a gerekli desteği vermekte çekingen kalmamıştır. Eskişehir'de sanatın desteklenmesi adına gerek sanat galerisinin tanıtımı, gerekse çeşitli sergiler ve benzeri organizasyonlar düzenlenmesi gibi yardımlarda bulunmuştur.

2.5 Başsav'ın Lületaş İşçiliğine Katkısı

Eskişehir'de lületaş işçiliği 1890'lı yıllara uzanmaktadır. Bu dönemde lületaşından üretilen objeler, tespih, kolye gibi genellikle küçük parçalardan oluşan ürünleri kapsamaktaydı. Bu yılların ardından yapılan araştırmalara göre, Cumhuriyet döneminde Eskişehir'de lületaş işçiliğini başlatan kişinin Ali Osman Denizköpüğü olduğu görülmektedir ⁶². Günümüze kadar gelen süreç incelendiğinde Başsav'ın çalışmalarının, Eskişehir'de lületaş ustalığının bilinen bir hal almasının yanında gelişmesine de katkı sağladığı ortaya çıkmaktadır. “Beyaz altın” olarak da adlandırılan lületaşının Türkiye sınırları içerisinde sadece Eskişehir'e bağlı Sepetçi köyünün etrafında çıktığı ⁶³ göz önüne alındığında Başsav'ın kırk altı yıldır ustalık seviyesinde bu işçiliğe emek vermesi lületaş zanaatının ekonomik boyutlara ulaşmasını da sağlamıştır.

Lületaş, Eskişehir'den üç elli sene önce Viyana ve Avusturya'ya taşınarak Güzel Sanatlar bölümünde okuyan öğrencilere lületaş işçiliğinin incelikleri öğretildi. Eskişehir'de lületaş işçiliğine dair farkındalığın artmasıyla birlikte yurtdışından bürokrat kesimin portrelerinin

⁶¹ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp, Eskişehir, 17 Kasım 2018.

⁶² Ertuğrul Algan, “Eskişehir'de Lületaş”, *Sanat&Tasarım Dergisi* (n.d): 14.

⁶³ “Beyaz Altın”, *Eyüp Kelebek*, 28 Eylül 2008

yapılmasına dair artan talep ile birlikte Başsav'ın gönderilen fotoğraflar eşliğinde yaptığı portreler, lületaş zanaatının estetik yönünü de ortaya çıkardı. Yapılan bu portrelerin yanına, Başsav'ın Türkiye'de yaşamış ve ülkeye katkı sağlamış kişilerin portresini yapmaya karar vermesi ile birlikte ülkede lületaş işçiliğine karşı duyulan sempati arttı.⁶⁴ Ayrıca, Başsav'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne giderek Mustafa Kemal Atatürk'ün ve onun silah arkadaşlarının portresini yapmak istediği belirtmesinin ardından meclis içerisinde gerekli izinlerin alınmasıyla birlikte fotoğraflar çekerek lületaş işçiliğine milli yaklaşımın oluşmasını sağladı. Ardından, şairlerin ve Kurtuluş Savaşı'nda başarılar göstermiş olan kadın kahramanların portrelerinin yapılmasıyla birlikte lületaşının alanı genişletilmiş oldu. Yapılan portrelerin sayısının artmasıyla birlikte Başsav'ın Eskişehir'de açtığı müze özellikle gençlerin ilgisini çekmeye başladı. Eskişehir'in merkezi yerlerinden kabul edilen Odunpazarı'na yakın olan bu müze, günümüzde hizmet vermeye devam ederek atölye çalışmaları aracılığıyla yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır.⁶⁵ Bununla birlikte, yeni nesil için Türkiye ve dünya adına tarihi bir kaynakça oluşturmaktadır. Lületaş işçiliğine dair artan sorulara verilen cevaplar, hem lületaş işçiliğinin yönetime dair bilgi kazanılmasına hem de tarihi altyapı oluşturmak adına önem arz etmektedir. Müzenin yanında Başsav aracılığıyla oluşturulan sergiler de, lületaş işçiliğinin sanatsal boyutuna dikkat çekmektedir .⁶⁶

2015 yılında, Esnaf ve Sanatkarlar Odası Birliği ile Eskişehir Sanat Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği resim yarışmasında derece alan eserlerin sunulduğu sergide, lületaşının tanıtılması adına çekilen fotoğraflar sunuldu. Çekilen fotoğraflar arasında Başsav'ın yapıtları da mevcuttu. Bu fotoğraflar aracılığıyla lületaş işçiliği ile sanat kavramları birbirine paralel bir şekilde sunuldu.⁶⁷

⁶⁴ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Ayşe Gökçe Çelik, Zeynep Gökalp, Tolga Talha Yıldız ve Enes Burak Bilgin, Eskişehir, 17 Kasım 2018

⁶⁵ Ali Efe, "Birikimler", *Safranbolu Ekspres*, 25 Ağustos 2016.

⁶⁶ Onur Çağığan (Yön.), *Büyük Ustalar*, TRT Türk, 2005.

⁶⁷ "Lületaşından Büst Yapıyor", *YeniGün*, 15 Nisan 2015.

2.6 Başsav'ın Ödülleri ve Başarıları

Eskişehir’de, Yunus Emre Şiir Buluşmalarında, şiir okuyan şairlere, konuşmacılara Mehmet Başsav tarafından yapılan Yunus Emre büstüne kadar kalp şeklinde dünya verildi. Başsav, 1947 yılında ünlü ressamlardan biri olarak anılan Münip Fehim’in Yunus Emre’yi rüyasından gördükten sonra yaptığı resmi kullanarak lületaşından yaptığı Yunus Emre’nin büstleri ile birlikte bu gelenek değişti ve artık Yunus Emre’nin büstleri, bu şiir buluşmalarına katılan şairlerde, şiir eleştirmenlerinde, edebiyat bilimcilerde ve edebiyat örgütlerinde bulunmaktadır. ⁶⁸ Bu sayede, bu etkinliğe karşı ilginin artmasıyla beraber birçok edebiyatçı Eskişehir’deki etkinliklere katılmak istemektedir. ⁶⁹

Mehmet Başsav, elli iki yıldır emek vererek gelişime katkı sağladığı lületaş işçiliği ile ödüller de kazandı. Başsav, Kültür Bakanlığı tarafından UNESCO’ya aday gösterildi. ⁷⁰ UNESCO’nun “Yaşayan İnsan Hazine” için aday gösterilen Başsav’ın o dönemde yaptığı eserler istenmişti. Eserlerin fotoğraflarının bir CD eşliğinde Kültür Bakanlığı’na teslim edilmesinin ardından bakanlıktaki tayin durumu nedeniyle ertelenmesi söz konusu oldu ve ardından geri dönüş yapılmaması sürecin ilerlemesinin engelledi. Kültür Bakanlığı bu durumun ardından Başsav’a bir tanıtım kartı vererek Başsav’ın yorumuyla onu bir devlet sanatçısı olarak tescillendirdi. ⁷¹

Başsav’ın en büyük destekçilerinden olan eşi Günseli Başsav, Eskişehir Sanat Derneği’nin lületaşını tanıtmak amacıyla başlattığı “Lületaş Fotoğrafları Yarışması ve Sergisi” isimli projede birincilik ödülünü aldı. Bu yarışma aracılığıyla fotoğraf sanatçıların lületaş ve çevresi ile tanışması amaçlandı. Ayrıca, lületaş işçiliği adına arşiv oluşturma hedefi tamamlandı ve derneğin bu sergiyi başka kentlerde de sergilemesi, birçok sanatçının ve sanatseverin buluşmasına katkı sağlayarak lületaş işçiliğine karşı farklı bakış açıların ortaya çıkmasına katkı sağladı. Estetik kaygının önemli bir yere sahip olduğu lületaş işçiliğinde hem fotoğraf sanatçıları hem de

⁶⁸ “52 Yıldır Sanatını Sürdürüyor”, *Sakarya*, 15 Nisan 2015.

⁶⁹ Mehmet Başsav, Görüşmeyi yapan Beyza Nur Adıgüzel, Ayşe Gökçe Çelik, Zeynep Gökalp, Tolga Talha Yıldız ve Enes Burak Bilgin, Eskişehir, 17 Kasım 2018

⁷⁰ “UNESCO’ya Aday Gösterildi”, *Sakarya*, 21 Temmuz 2014.

⁷¹ “Yaşayan Hazinemiz UNESCO’ya Aday”, *Hürriyet*, 25 Eylül 2011.

sanatseverler tarafından ortaya konan farklı düşünceler, yeni yaklaşımların doğmasını sağlayarak lületaş işçiliğini ileriye taşıyacak önemli bir adım oluşturmaktadır.⁷²

SONUÇ

Türkiye’de lületaş gibi ülkenin küçük şehirlerine kültürel bir ayrıcalık kazandıran birçok zanaat ve Mehmet Başsav gibi sanatını özenle icra eden ve bunun gelişmesi için çabalayan birçok usta vardır. Bu konu özelinde, bu çalışmada, Eskişehir için lületaşının ve lületaş işleciliğinin ekonomik ve kültürel önemi, bir zanaatkâr olarak Mehmet Başsav’ın kişisel başarı hikâyesi ve lületaş işleciliğine katkısı incelendi. Bu araştırmada anlaşıldı ki Mehmet Başsav, ekonomik kaygılar güderek başladığı lületaş işleciliğinde, ilk zamanlarda bir zanaatkârken; lületaşından portreler ve büstler yapmaya başladığı zaman, kendi müzesini açıp eserlerini sergilediği zaman artık bir sanatkâr olmuştu. Mehmet Başsav’a göre, sanat ile zanaat arasında kalan lületaş işleciliği gibi meslek dallarının, gelişip zanaattan öteye geçip sanat olması için, bu meslek dallarında eskimiş ve ilkelleşmiş usta-çırak ilişkisinden bilgi edinilmesinden ziyade üniversitelerde akademik anlamda bunun eğitimi verilmelidir. Böylece, hem yerel hem de ülkesel anlamda kültüre kültür katan lületaş işleciliği gibi değerler daha etkin ve daha profesyonelce değerlendirilebilir. Bu bağlamda, lületaşına dair otoritelere ciddi bir farkındalık kazandırmak amacıyla azimle çalışan Başsav, bunu başarmıştır. Fakat bireysel uğraşlardan ziyade, bu tür zanaatların güçlenmesi için kolektif bir uğraş gerekmektedir. Eğer, yetkililer tarafından böyle akademik bir yapılanmaya gidilmezse, bu tür küçük zanaatların neslinin tükenip kültürden silinmesi çok da uzak bir ihtimal değildir.

⁷² “Fotoğraf Sergisi”, *Sakarya*, 23 Aralık 2012.

Kaynakça

Algan, Ertuğrul. “Eskişehir’de Lületaş,” *Sanat & Tasarım Dergisi* 8 (2015): 12.

Anadolu. “Kadın Kahramanlar Lületaşında Hayat Buldu.” 16 Nisan 2014.

Başsav, Günseli. Görüşmeyi Yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp. Eskişehir. 17 Kasım 2018.

Başsav, Mehmet. Görüşmeyi Yapan Beyza Nur Adıgüzel, Enes Bilgin, Gökçe Çelik, Tolga Talha Yıldız, Zeynep Gökalp. Eskişehir. 17 Kasım 2018.

Çağırın, Aysel. *Beyaz Altın Festivali*. Eskişehir: Eskişehir Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 1989.

Çakır, Metin. “Lületaşına Kuyumculuk Sektöründe Yeni Kullanım Alanı” Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi 10 (2009): 13 – 15.

Dudaş, Nazife & Melda Özdemir. *Eskişehir İlinde Lületaş İşlemeciliği ve Üretilen Ürünler*. Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

Enise Yangın, Özden Candemir (Yön.), *Yaşamın Sesleri Yüzleri Bire Bir*, 2007.

Eskişehir. “Lületaş.” 23 Ağustos 1910.

Eskişehir Anadolu .“55 Yılda 400 Büst”. 8 Temmuz 2016.

Eskişehir Anadolu Reklamı .“Eskişehir’in Ünlü Lületaş Yurda Yılda 1 Milyon Dolarlık Döviz Sağlıyor”. 14 Aralık 1998.

Konukcu, Mehmet & Yasemin Kızılyer & Hilal Delikulak & Gamze Topal. “Osmanlıca Gazetelerde Lületaş Üzerine Yazılar”. *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 3 – 7.

Kelebek, Eyüp. “Yarım Asırlık Lületaş Ustası Mehmet Başsav.” *Posta Eskişehir*, 24 Eylül 2011.

Milli İrade. “Taşa Hayat Veriyor.” 29 Nisan 2003.

Sabah. “Yarım Asrı Aşan Lületaş Ustası”. 14 Nisan 2015.

- Taşlıgil, Nuran & Güven Şahin. “Doğal Ve Kültürel Özellikler İle Lületaş”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 16 (2011): 436 – 452.
- Tekin, Cengiz. *Lületaşının Ekonomik Analizi*. Eskişehir, Eskişehir Sanayi Odası Yayınları, 1994.
- Tosuner, Şehabeddin. “Lületaşımızın Portre Ustası Mehmet Başsav.” *Güncel*, 22 Mayıs 2014.
- Tosuner, Şehabeddin. “Mehmet Başsav Lületaşımızı Anlattı” *Eskişehir Sanat Dergisi* 56 (2012): 2 – 15.
- Tosuner, Şehabeddin. “Şahin Özyüksel’i ve Artist İsmail’i Kaybettik,” *Eskişehir Sanat* 56 (2012): 3.
- Tosuner, Şehabeddin. “Prof. Dr. Cengiz Tekin ve Lületaşımızın Analizi,” *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 13.
- Tunçdilek, Necdet. “Lületaş,” *Türkiye Coğrafya Kurumu Dergisi* (1955): 97.
- Ürersoy, Talat. “Lületaş Sevgi Taşı”, *Eski Yeni T.C. Eskişehir Valiliği Aylık Şehir Kültür Dergisi* 10 (2009): 15.
- Ürersoy, Talat. “Çubuk’tan Pipo’ya Lületaş,” *Eskişehir Ticaret Odası* 99 (2006): 82.
- Eyüp Kelebek, . “Beyaz Altın”. 28 Eylül 2008
- Algan, Ertuğrul. “Eskişehir’de Lületaş”. *Sanat&Tasarım Dergisi*, (n.d).
- Efe, Ali. “Birikimler”. *Safranbolu Ekspres*, 25 Ağustos 2016.
- Çağın, Onur (Yön.). *Büyük Ustalar*. TRT Türk. 2005.
- Yenigün. “Lületaşından Büst Yapıyor.” 15 Nisan 2015.
- Sakarya . “52 Yıldır Sanatını Sürdürüyor.” 15 Nisan 2015.
- Sakarya . “UNESCO’ya Aday Gösterildi.” 21 Temmuz 2014.
- Hürriyet . “Yaşayan Hazineimiz UNESCO’ya Aday.” 25 Eylül 2011.
- Sakarya . “ Fotoğraf Sergisi.” 23 Aralık 2012.